

Den här texten skrevs för några år sedan men har inte blivit av att sälja in så därför kan en del uppgifter vara inaktuella. Men faktum kvarstår att Arvesund fortfarande skövlar oersättliga lador och gör möbler av dem:

Här sågas kulturarvet:

LADOR SKÖVLAS I JÄMTLAND

av Inge Nilsson, text och foto

Vad vore det svenska kulturlandskapet utan sina lador speciellt i Norrland och Dalarna? De är en omistlig del av den svenska landskapsbilden och ger liv i ett kanske ibland monotont jordbrukslandskap. Men nu hotas dessa kulturbyggnader av en systematisk utplåning.

De lador och andra ekonomibyggnader vi i dag ser i landskapet är dock bara en liten del av alla dem som fanns förr fram till jordbruksrationaliseringarna under första halvan av 1900-talet. De flesta har ruttnat ner eller rivits när de inte längre behövts i jordbruket. Många lador och andra timmerhus revs för att bli ved under andra världskriget. Sedan har väder och vind gjort resten.

Flera ladprojekt med syfte att rädda de sista ladorna har under senare år satts igång bla i Dalarna, Jämtland och Västerbotten. Man har genom ALU-medel renoverat lador samt inventerat och daterat dem.

Men nu har ett nytt hot växt fram, större än väder och vind. Ett snickeriföretag i Jämtland - Arvesund Trädesign - har börjat göra specialdesignade möbler av ladvirke. Man köper in gamla lador både av bräder och timmer, river dem, sågar upp virket och gör möbler av det. Företaget dokumenterar varje lada och gör en historik som får följa varje möbel. Man beräknar att det går åt hundra lador per år...

De kända möbeldesignerna Jonas Bohlin och Mats Theselius lånar ut sina goda namn till denna skövling. Övriga designers är Anki Gneib och Leo Thafvelin. Möblerna kostar sedan i handeln mellan 1200 och 14000 kr. En stol med kryss i ryggen kostar 2600 kr.

I reklamen försvarar man sitt handlande med att man *tar tillvara lador som inte längre används och som håller på att förfalla. Ladorna fyller inte längre någon funktion i det moderna skogs- och jordbruket. Produkter tillverkas endast av lador som inte går att rädda. När vi tar hand om det som förfaller gör vi en kulturhistorisk insats. Man kan möblera upp en hel bygdehistorik kring bordet.* De slaktade ladorna ska *"erbjuda kunskap om den norrländska kulturhistorien."* Det hela illustreras av vackra landskapsbilder med lador i förgrunden. Dessa bilder säger på något sätt emot företagets budskap och visar istället att ladorna är ett viktigt inslag i landskapsbilden. Även en dålig lada utan tak är som en vacker skulptur i landskapet. Men man visar ingen bild på hur det ser ut när ladan är borta!

Klas-Håkan Landström, Leksand, som är arkeolog och varit ledare för flera ladprojekt tycker denna ladskövling är en stor skandal och säger bla:

- Detta med medföljande dokumentation och historik känns bara som ett försök att legitimera en tvivelaktig hantering. Man säger att ladorna inte behövs längre och att de är dåliga. Alla lador behövs i landskapsbilden och som ett historiskt dokument. Erfarenheten från ladprojekten är att det finns inga lador som är så dåliga att de inte går att rädda och om så skulle vara fallet duger de inte till möbelvirke heller.
- Vidare är det många lador i skogen som ännu inte är upptäckta och daterade. Många av dem kan vara från medeltiden och bör bevaras på plats. Om en sådan lada rivs, hur vet man att den inte är från den tiden? Visste man det kunde det förstås höja stolens värde, dvs att virket är 700 år istället för de upp till 300 år man nu skryter med. Men 300-åriga lador, alltså byggda kring år 1700, bör man heller inte riva.
- Vi får hoppas att hembygdsföreningarna och läns museet i Jämtland har möjlighet att informera markägarna och istället råda dem att renovera ladorna vilket det kan utgå bidrag för. Till sist kan man även hoppas på att eventuella möbelkunder istället satsar sina pengar på att bevara kulturarvet i Sverige genom att köpa antika möbler.



De gamla ladorna är en omistlig del av det svenska kulturlandskapet men det är sådana här "överblivna" lador som blir möbelvirke hos företaget Arvesund Trädesign i Jämtland. Denna lada står i odlingslandskapet söder om gårdsjöbyarna i Rättvik.

Ingela Broström, ordförande i Svenska föreningen för Byggnadsvård är heller inte glad åt exploateringen av ladorna:

- Ladorna har en viktig funktion att fylla ur flera synpunkter, inte bara som element i landskapet. De är en del av vår odlingshistoria och man har ännu inte upptäckt vilken potential ladorna har i framtiden när turisterna från Europa kommer. Vad som är exotiskt för dem är inte fina slott utan det enkla ladlandskapet.
- Jag tycker det är urfånigt med den medföljande dokumentationen. På det sättet lurar man kunderna att tro att man hjälper till att bevara ett kulturhistoriskt värde när det i verkligheten är precis tvärtom. Det är verkligen vilseledande reklam. Många i Sverige

är nu medvetna om att man inte ska köpa möbler av trä från regnskogarna. Tänk på att de norrländska ladlandskapen är lika hotade!

- Jag tror också att det är risk att fel lador blir rivna. Vem kontrollerar att det bara är dåliga lador som rivs? När bönderna får bra betalt så säljer de även de värdefulla ladorna.

VD:n för företaget, Gunnar Fröberg, är medveten om detta och säger i Östersundsposten:

- Vi kan ju aldrig vara 100-procentigt säkra på att vi inte tar lador som hade kunnat renoverats.

Torsten Medalen är ordförande i LRF:s länsförbund i Jämtland som är lantbrukarnas organisation, d v s de som äger merparten av ladorna, och han säger bla:

- Jag tycker det låter tveksamt att riva ladorna. De är ju en form av kulturminnen i landskapet.

Det är viktigt att påpeka att de markägare som uppbär EU:s miljöstöd och sedan säljer någon lada blir skadeståndsskyldiga.

Björn Olofsson, antikvarie på läns museet i Östersund har inventerat lador och tycker inte om det nya hotet mot det jämtländska ladlandskapet:

- Vi som har uppgiften att vårda och bevara kulturlandskapet tycker det är lite underligt att någon i andra ändan ser som sin uppgift att riva ner det. Det är fel att riva byggnader som man inte vet vad det är för något, när det gäller timmerlador kan de ju vara från medeltiden. De flesta lador är möjliga att rädda. Ladorna ska ha kvar sin plats i kulturlandskapet därför att de är oerhört viktiga för att vi ska förstå hur jordbrukslandskapet har sett ut. De har oavsett skick ett stort upplevelsevärde.

Mats Theselius är en av fyra designers som är knutna till företaget och har bla ritat något som kallas Eremitens koja. Han anser att idén inte utgör någon fara för ladlandskapet, att det finns tusentals med lador, så det gör inte något om man river några.

- Det känns inte alls besvärande för mej att förknippas med Arvesunds idé för jag ser det hela ur en mer konstnärlig synpunkt, säger han.

Jonas Bohlin, känd genom bla betongstolen, har designat en bänk tillverkad av en stock liggande på tre betongpelare och försedd med stålbågar. Han är mer försiktig och säger bla:

- Jag är tveksam till att lador rivs för de är en del av vårt kulturarv. Jag var negativ till det här i början och vi har fört en diskussion om det är rätt att riva ladorna. Arvesund övertygade mej genom att det rörde sig om lador som ändå skulle rivas eller förfalla och det finns ändå många lador kvar.
- Därför har jag gjort den här bänken av en ladstock som en hyllning till ladorna. Men jag överlämnar det moraliska ansvaret till Arvesund. Själv vill jag inte göra något som är oetiskt eller omoraliskt, så jag ska skriva till Arvesund för att ta upp den här diskussionen igen.

Arvesunds VD Gunnar Fröberg har erbjudits att kommentera kritiken i artikeln men har avböjt detta.